

Sự Trùng Thuộc Của Nhà Nguyễn Dưới Vua Nhà Tây Sơn

Tác Giả: Saigon Echo s&#u t&#m

Thứ Năm, 10 Tháng 12 Năm 2009 13:51

Tháng 7 năm Nhâm Tuất (1802), Nguyễn Phúc Ánh trở về Phú Xuân, đem Vua tôi nhà Tây Sơn ra báo thù.

Tất cả các võ tướng đều uất hình, Trần Quang Diệu uất da, các tướng khác bực voi chà, ngấm i trộm quy t.

Tất cả vua tôi tướng đều viên tỳ tướng, thây thây đều giết bần s&#c anh hùng, không mất nét s&# h&#i, không mất l&#i c&#u nhiều, hiền ngang, không ngại.

Riêng dưới vua Bùi Thế Xuân, Nguyễn Phúc Ánh dùng hình phạt khắc nghiệt nhất quán cả kim! Vua nghe danh nổi kiêu, Nguyễn Phúc Ánh truy nã đem đến xem mặt, Nguyễn Phúc Ánh t&# đ&#c h&#i:

- Ta và Nguyễn Huệ, ai hơn?

Nổi kiêu ung dung đáp:

- Nói về tài ba thì Tiên Đế ta bách chiến bách thắng, hai bàn tay trắng dâng nên cả đất. Còn nhà ngươi bị đánh phải trốn chui trốn nhủi, phải cúi đầu vào gối người bang, hết Xiêm đến Pháp. Ch&

h n kém rõ ràng nh ao tr i n c vũng. Còn nói v đ c đ , thì Tiên Đ ta l y nhân nghĩa mà đ i x v i k trung th n th t th , nh đã đ i v i Nguyễn Hu nh Đ c, tôi nhà ng i. Còn nhà ng i l i dùng tâm c a k ti u nhân mà đ i v i nh ng b c nghĩa li t, đã h t lòng vì chúa, ch ng nghĩ r ng ai có chúa n y, ái tích k tôi trung c a ng i t c là khuy n khích tôi mình trung v i mình. Ch h n kém cũng rõ ràng nh ban ngày và đêm t i. N u Tiên Đ ta đ ng th a long s m, thì đ gì nhà ng i tr l i đ t n c này.

Nguyễn Phúc Ánh h i g n:

- Nhà ng i có tài sao không gi ngai vàng cho C nh Th nh ?

N ki t đ p:

- N u có thêm m t nhi n nh ta n a thì c a Nh t L không đ gì mà l nh. C a Nh t L không đ l nh, thì nhà ng i cũng khó mà đ t chân lên đ t B c Hà.

Nguyễn Phúc Ánh h i có mu n xin ân xá không?

N ki t đ p:

- Ta đâu có s ch t mà ph i ch u nh c, h mình tr c m t k ti u nhân đ c th ?

Nguyễn Phúc Ánh cảm gan, đ n t ng ti ng.

- Không ch u nh c? Ta s làm cho mi bi t nh c.

Vua Quang Trung

Li n truy n l nh: Đem Bùi Th Xuân v Bình Đ nh, c i b h t qu n áo, c t đ ng trên tù xa đ y đi kh p các n i th t .

Nhân dân Bình Đ nh nghe tin, không ai b o ai, mà m i l n xe n ki t đi qua, thì nhà hai bên đ ng đ u đóng kín c a, ng i đi đ ng, ng i nhóm ch , đ u ngo nh m t b tránh xa.

Xe đ n vùng Đ p Đá là n i đ t l a, thì nh ng t m l a tinh khô bay tung vào xe. L p b b n t ng sĩ h t ng vung g m chém đ t, theo gió bay lên không trung, l p r i vào xe ph kín châu thân n ki t.

N ki t l i b gi i v Phú Xuân, Nguyễn Phúc Ánh h i:

- Đã bi t nh c ch a?

- Nh c nào có v ng vào thân ta, mà chính đ lên đ u nhà ng i, con ng i tánh đ c h n sài lang, lòng nh p h n c u tr .

Nguyễn Phúc Ánh t c gi n, truy n b t m y ng i con c a n ki t đem ra gi t tr c m t n ki t: M y ng i con nh thì sai l c sĩ b vào bao v i, đánh nát thây. Còn ng i con gái l n thì cho voi xé xác. Th y voi đ n, ng i con gái ho ng s kêu lên:

- M i! C u con v i!

N ki t hét l n:

- Con nhà t ng không đ c khi p nh c.

Ng i con gái li n nh m m t th hình, không m t ti ng rên rĩ. Đ n l t n ki t.

Chúng trói n ki t đ n m ng a trên c . Ba h i tr ng đ t, m t con voi to l n hung hăng ch y đ n, gi chân toan chà. N ki t tr n m t hét m t ti ng nh s m n . Con voi th t kinh th i lui. B nài gi c, voi b c t i m t l n n a, nh ng v a b c t i li n đ ng b c ngay, thúc m y cũng không dám ti n. Lính l y giáo đâm, voi thét lên m t ti ng r i b ch y.

Nguyễn Phúc Ánh t c mình, sai dùng hình ph t đ i m thiên đ đng.

Sự Trùng Tên Của Nhà Nguyễn Ở Đông và Tây Sơn

Tác Giả: Saigon Echo số 10
Thứ Năm, 10 Tháng 12 Năm 2009 13:51

Chúng tôi y với những sáp nóng đem quố n khắp mình nố kiố t, rồi đem cố t nố kiố t nố i trố số t đố ng giố a trố i. Đố n chấ mố a đố t. Nố kiố t bình tĩnh, nét mố t không chút thay đố i. Lố a chấ phố ng phố c tố đố i lên trên, sáng chói thố u mây. Ai nố y đố u xúc đố ng. Riêng Nguyố n Phúc Ánh tố vố hân hoan!

Lố a chấ hố i lâu. Bố n bố im phắng phố c. Bố ng mố t tĩng nố .
Số nố kiố t vố . Mố t lố n thanh quang bay vút lên tố ng xanh!
Xố tố ng vố xong, xố đố n các quan vắ.
Phố n nhiố u đố u đố c tha vố cho làm ắ.
Riêng Ngô Thố i Nhố m và Phan Huy Ích thì bố giố i vố Thăng Long và đánh đòn tố i Văn Miố u.
Phan Huy Ích còn số ng trố vố nhà.
Ngô Thố i Nhố m bố Đố ng Trố n Thố ng đánh chố t.
Đố ng Trố n Thố ng là mố t danh sĩ Bố c Hà. Lúc Ngô Thố i Nhố m đố c Vua Quang Trung trố ng đố ng, thì Đố ng Trố n Thố ng đố n xin Ngô tiố n cố . Trồg thố y vố khúm núm làm mố t phong đố cố a kố sĩ, Ngô thét bố o Thố ng:
- Đố đây cố n dùng ngố i vố a có tài vố a có hố nh giúp Vua cai trố nố c. còn muố n vào lòn ra cú i thì đi nố i khác.
Đố ng Trố n Thố ng hố thố n ra vố , rồi mang khăn gói vào Nam, phố ng số Nguyố n Phúc Ánh.
Nay đố c thố liố n trố thù xố a.

Đố là đố i vố i bố tồ i nhà Tây Sơn. Còn đố i vố i nhà Tây Sơn thì Nguyố n Phúc Ánh chém tố t cố dòng hố , tố Vua Bố u Hố ng, cho tố i mố t em bé mố i sanh mà đố lố t vào ngố c thố t. Lố i truyố n đầo mố Vua Thái Đố c và Vua Quang Trung, nghiố n xố ng đố xuố ng bố . Còn số thì đem xiố ng nố i ngố c thố t trong hoàng cung đố làm lố đi tiố u.
Đố nhố cố cho số chố c, Nguyố n Phúc Ánh số c mố i nố i truy tố m nhố ng bà con gố n xa cố a hố Nguyố n Tây Sơn, và nhố ng tố ng tá cố a Tây Sơn còn trố n tránh nố i số n đố .
Hai ngố i con Vua Thái Đố c là Văn Đố c, Văn Lố ng và chấ nố i, con Nguyố n Bố o, là Văn Đố u, nố ng náu nố i Mố Đố u, vùng An Khê. Vua tồ i nhà Nguyố n biố t nhố ng số ngố i Thố ng, không dám đố n bố t. Mắ đố n năm Minh Mố ng thố 12 (1832) thố y tình thố đố yên, ba chú chấ mố i đem nhau vố thăm quố cũ Đố Kiên Mố . Bố n bố t lố ng đi mố t báo. Quầ nhà Nguyố n đố n vắ bố t giố i vố Phú Xuân giố t chố t.

Các danh tố ng giúp nhà Tây Sơn đố ng nghiố p, phố n lố n đố qua đố i, nhố :
- Nguyố n Văn Tuyố t đố cùng vố con tuố n nghĩa sau khi thố t thố Bố c Thành.
- Võ Văn Nhố m bố Nguyố n Huố giố t chố t.
Đố ng Xuân Bố o hy sinh trong trố n Nguyố n Phúc Ánh đánh lố y Thanh Hóa.
- Ngô Văn Số bố đim xuố ng sông vì nố n Bù Đố c Tuyên.
- Lê Văn Hố ng bố Cố nh Thố nh nghe lố i Bù Đố c Tuyên giố t chố t.
- Võ Đốnh Tú bố trốg tên chố t lúc Nguyố n Phúc Ánh đem đố i binh đánh Quy Nhố n.
- Lê Văn Trung bố Cố nh Thố nh giố t.

Còn s&ng & ngoài t& m nhanh vu&t c& a Gia Long ch& đ& c ít ng&& i: Võ Văn Dũng, Đ&ng Văn Long, Đ&ng Xuân Phong, Phan Văn Lân, Ph& m Công Chánh, Lê Sĩ Hoàng, Nguyễn Văn Huy, Nguyễn Văn L& c.

Sau khi thoát n&n, Võ tr& v& Phú Phong, r& i lên An Khê, chiêu m& đ& c m&t s&ng ng&& i Th&&ng, chu&n b& vi&c ph&c thù. L&y hòn H&i S&n & Trịnh T&&ng (Bình Khê) làm căn c& quân s&. Do đó mà H&i S&n còn có tên là hòn Ông Dũng.
Nghe tin Đ&ng Văn Long &n n&u & Vân H&i (Tuy Vi&n) bèn tìm đ&n bàn đ& i s&.

Đ&ng Văn Long, sau tr&n Đ&ng Đa thì đã có ý lui gót. Nh&ng vì m&y k& b& tôi c& a Lê Chiêu Th&ng không nghĩ đ&n t& i công r&n c& a mình, c& n& i lên ch&ng l&i nhà Tây Sơn, nên Đ&ng ph& i nán l&i đ& đánh đ&p. Đ&n khi th&y C&nh Th&nh đ& cho qu&n th&n l&ng hành, m& i n&& c sanh r& i, Đ&ng bèn t& ch&c, tr& v& An Nh&n m& tr&&ng đ&y võ. Nh&ng r& i th&y k& h&c võ lúc này không có chí l&n, ai n&y cũng ch& nghĩ đ&n l&i riêng, Đ&ng li&n đóng c& a tr&&ng, lên núi làm r&y. Võ Văn Dũng đ&n, Đ&ng m&ng đ& c g&p l&i c& tri. Nh&ng khi nghe Võ bàn đ&n chuy&n ph&c h&ng thì l&c đ&u, đ&p:

- Tôi ra giúp nhà Tây Sơn đâu ph& i vì nhà Tây Sơn mà chính vì T& qu&c. N&u gi&c Thanh không mang quân sang xâm l&n n&& c ta, thì tôi mãi làm con h&c n& i, máu đầu dính đ&n tay. Còn v& nhà Tây Sơn, chính C&nh Th&nh đã làm m&t. Song n&u Vũ Hoàng không b& đích l&p th& thì đâu đ&n n& i n&& c này?! Nay đ&t đã m&t mà lòng ng&& i cũng m&t, h& i còn mong làm đ& c vi&c gì n&a? Mà dù có làm đ& c n&a thì làm đ& làm gì, n&u không ph& i đ& tranh chi& m ngôi báu? Tranh cho ai? Cho nhà Tây Sơn hay cho chính mình? Thôi, trên ba m&& i năm tr& i đánh nhau, nhân dân đã điều đ&ng r& i, không nên gieo r&c thêm tang tóc.

Võ ra v&, Đ&ng lên & luôn trên núi. Trong n& i mây khói, không ai bi&t Đ&ng & ng&n núi nào trong dãy Nam Sơn.

Ý ki&n c& a Đ&ng Văn Long không lay chuy&n ý chí c& a Võ Văn Dũng n& i.

V& Bình Khê, Võ Văn Dũng ti&p t&c xây đ&ng l&c l&&ng chi&n đ&u. Toàn vùng An Khê và nh&ng vùng & hai bên b& sông Côn, nh& Tiên Thu&n, Vĩnh Th&nh, Đ&ng Phó, Hà Nhung, Trịnh T&&ng, Phú L&c, Phú Phong, Kiên M& ... đ&u n& m trong ph& m vi ho&t đ&ng c& a Võ công. Nh&ng đ& c ít lâu, ng&& i Th&&ng Xà Đàng b& nhà Nguyễn mua chu&c, r&c r&ch làm *ph&n*. *Công ph& i b& h&t c& s&, đem ba chú cháu Văn Đ&c, Văn L&&ng, Văn Đ&u lên &n n&u t&n trên Núi Xanh.*

Ca dao đ& a ph&&ng có câu:

C& lang đ&ng Phó, đ& ph&ng Hà Nhung

Chàng bòn thi p mót đ chung m t gửi

Ch ng qua duyên n s t s i

Chàng gi n chàng đá cái gửi chàng đi...

Chim kêu d i su i T Bi

Nghĩa nhân còn b hu ng chi cái gửi

Đó là m n th t đ nói v vi c b t hòa gi a Võ công và ng i Th ng.
Võ công lên Núi Xanh cùng ba chú cháu Văn Đ c cho đ n khi ba chú cháu b sa vào l i Vua
Minh M ng. Còn tr tr i m t mình, công v n s ng m t cách t t i ngọt m i năm n a. Công m t
d i tri u Thi u Tr , không rõ năm nào, s ng trên chín m i tu i. Mãi đ n kho ng Đ ng Khánh,
Thành Thái (1885-1907), con cháu m i l y c t đem v chôn Phú Phong.

C Vân S n Nguy n Tr ng Trì có bài V nh Võ Đô Đ c:

T o v t kh n hào ki t

Y t ng s h u vi

Công danh v túc ngôn

Ho c tác xu t th ty (t)

Võ công dũng quán quân

Bách chiến kh&#i Tây thù

Thiên ph&#&#ng y&#u trung nguyên

Đãi phi nh&# t m&# c chi

Thoát thân t&# th&#p niên

Th&# nhân th&# c công thù

Đ&# n kinh s&# n th&# ch gian

H&# u th&# hùng báo ty (t&#)

Ngã di&# c chí ph&#&#ng ngo&# i

B&# ch đ&# u v&# phùng s&#

Niên niên h&# nh th&# phóng

Th&# ng to&# i d&# th&# t&#

Tùng công du Ngũ Nhạc

Kh th thôn linh chi

Kim c t hoá l c t y

Khiêm nhiên tùng sao phi

Nghĩa là:

T o hóa làm kh n đ n k hào ki t Ý mu n cho h làm m t vi c gì.
Công danh không đ nói, Ho c gi bày ra c h i đ h thoát đ i.
Cái dũng c a Võ công th t quán quân, T biên gi i phía Tây n i lên, trăm tr n trăm th ng
Nh ng tr i mu n đ t n a ch ng Thì m t cây không ch ng n i.
Thoát mình kh i n n ngọt b n m i năm Ng i đ i ai bi t ông?
S ng lâu ngày trong n i núi vây đá ch t Ông có t th m nh nh g u nh hùm Tôi cũng có ý
mu n xu t th , Nh ng đã b c đ u mà ch a g p đ c th y.
Làm quan may đ c đ u i v Năm năm r nh rang Mu n thoát kh i cu c đ i Theo ông đi đ o
ch i kh p năm ng n núi Tiên Cúi đ u ăn c linh chi, X ng vàng đ i t y xanh Nh nhàng bay
theo sóng tùng.

Ngoài Võ Văn Dũng, còn m t s l ng t ng n a thoát lu t ác nghi t c a Gia Long, nh :
+ Đ ng Xuân Phong năm C nh Th nh th ba, đ c thăng ch c Thái Phó, ban t c Huy n
Công Tuy Vi n. Đ n khi Nguyễn B o b gi t, bà h Tr n đem con cháu lên An Khê lánh n n,
thì Đ ng công t quan lui v Dõng Hòa đ ng lão. Đ c năm năm, nghe tin Phú Xuân th t th ,
Vua C nh Th nh ch y ra B c Thành, Công m ti c m i thân b ng c h u đ n, nói:
- K hào ki t ra phò nhà Tây S n, ph n nhi u đ u là b c trung nghĩa. Nh ng h u h t đ u dày
công dày s c trong lúc xây đ ng, mà không m t ai đ kh năng ch ng đ trong lúc ngã
nghiêng! Nay mai mà Nguyễn Phúc Ánh thu tr n c B c Nam, thì đ t b ng n i sóng, đám c u
th n nhà Tây S n, không còn ch đ t tay chân. N u đ i n c đ n tr n, thì không còn nh y k p
n a.

M y hôm sau, có ng i đ n thăm, thì th y nhà không v n n tr ng. Đ ng công đ a gia quy n đi
lúc nào và đi v đâu, không m t ai hay bi t.

+ Phan Văn Lân, lo vi c biên phòng, nghe tin C nh Th nh đ o t s nghi p c a Thái Đ c, than

dài m t ti ng:

- Luân th ng đã đ t, s nghi p không th nào v ng đ c lâu! R i giao công vi c trong quân cho v phó t ng, v An Thái thăm th y. Th y đã m t r i, phò mã Tr ng Văn Đa cũng đã m t. N i x a không còn ai là ng i cũ. Công bèn h i thăm ph n m , ra th p h ng l y th y, ra đi... Nh đám mây trôi trên ngàn th m.

+ Ph m Công Chánh tr n th Qu ng Nam, Lê Sĩ Hoàng tr n th Qu ng Nghĩa, nghe tin B c Thành th t th , li n m kho phân phát h t quân l ng quân trang cho binh sĩ, cho m i ng i v quê quán làm ăn, còn mình thì m t th ng m t ng a ra đi. Ph m Công Chánh v n núi Ph ng Phi t i Phù Cát, sau ra Cao B ng. Lê Sĩ Hoàng v Qu ng Nam, lên n n i Ngũ Hành Sơn.

+ Nguyễn Quang Huy, Nguyễn Văn Lạc Quy Nh n, cũng nh Ph m Công Chánh, Lê Sĩ Hoàng Qu ng Nam, Qu ng Nghĩa, sau khi đ c tin Vua C nh Th nh b b t, thì gi i tán quân đ i. Ông Lạc v K Sơn, dùng H m Rùa làm n i trú n. Ông Huy lên Đ ng An n ng nấu, th nh tho ng v Phú Yên thăm quê h ng, và ra K Sơn thăm ông Lạc. Tr Võ Văn Dũng, Nguyễn Quang Huy cũng nh Nguyễn Văn Lạc và h u h t các t ng còn s ng sót, không m t ai nuôi chí ph c thù. M t hôm ông Lạc h i ông Huy:

- C u th n nhà Tây Sơn, vẫn cũng nh võ, còn khá nhi u tay tài tu n, sao không h p s c i đ lo vi c ph c h ng? Nh th ch ng ra là không t n trung v i c u chúa hay sao ?

Ông Huy đáp:

- Nh ng anh hùng nghĩa sĩ, ra giúp nhà Tây Sơn t ngày m i kh i nghĩa cho đ n nay, không ai ph nhà Tây Sơn. T t c đ u lo tròn b n ph n cho đ n gi chót, nh th là t n trung. Nay nhà Tây Sơn đã không còn n a thì chúng ta còn trung v i ai? B y tôi c a Vua Lê Chiêu Th ng bo bo gi lòng trung v i c ch , n i d y đánh m i n B c, h t l p này đ n l p khác, đã ch ng l i gi cho nhà Lê mà còn làm kh dân h i n c. Ph i nghĩ đ n dân đ n n c tr c. Không có th làm l i cho dân cho n c thì n m yên ch không nên gây thêm r i.

Trung v i m t ng i, m t nhà mà làm h i cho dân cho n c, thì trung y, k chân chính không nên nghĩ đ n. Trung y không ph i là trung.
Nguyễn Phúc Ánh dò bi t tung tích c a m t s c u t ng nhà Tây Sơn, tìm đ cách đ t n di t.

Nh ng núi non đã hi m tr l i thêm ng i đ a ph ng che ch , nên m i ng i đ u s ng yên. Không b t gi t đ c, Nguyễn Phúc Ánh bèn đ hàng, nh ng không ng i nào đáp ng.

Báo qu c nh t thân đô th đ m Giao tình thiên t i ch luân tâm[100] Nhà Nguyễn đ i v i nhà Tây S n vô cùng kh c nghi t. Qu t m Vua Thái Đ c, Vua Quang Trung, chém gi t dòng h , t ng tá nhà Tây S n đ n th , Nguyễn Phúc Ánh ch a cho là đ , còn truy n đào m m c a cha ông hai nhà anh hùng áo v i và c a nh ng ng i đã theo nhà Tây S n và đã ch t tr c khi non sông đ i ch .

Quan quân nhà Nguyễn chú ý nh t là nh ng m m trong vùng đ t Tây S n.

Tr c h t là m ông Nguyễn Phi Phúc.

Truy n r ng m n m trên dãy Hoành S n, thôn Trinh T ng.

Tìm kh p n i, thì th y sát chân núi phía đông, kho ng gi a, n i lên m t tr ng đ t lum lum, trong kho ng này dáng núi h i cong cong. Đ ng phía tr c trông vào thì ph ng ph t gi ng m t chi c gh bành vĩ đ i, mà ng và tay t a vào núi, còn m t gh là tr ng đ t. Trên tr ng đ t, n m song song hai t ng đá xanh to n, hình ch nh t. Ng i ta b o đó là m c a v ch ng Nguyễn Phi Phúc. B n đào m m ng r , ra s c c y hai t ng đá lên. Hài c t không th y đầu mà ch th y b n chum đ u ph ng đã ng, trong m i chum có m t ng n đèn chong đ ng cháy[101].

Ai cũng bi t b n chum đ u đó là c a nhà Tây S n chôn, song m c đích đ làm gì, th t không ai bi t. Bi t r ng không ph i m ông Phúc, quân nhà Nguyễn tìm kh p n i, song không th y đ u tích.

Nh ng m vôi to n trong vùng Bình Khê đ u b qu t.

Có ba khóm n nh t, m t b sông Côn phía Trinh T ng, m t thôn Phú L c, m t thôn Kiên M , trên b sông Côn. X ng c t đ u ném xu ng sông!

Nh ng ngôi m này là m c a các v đ i th n phò Vua Thái Đ c.

Thôn Tr ng Đ nh cũng có ba ngôi m r ng n và r t kiên c c a đ i th n nhà Tây S n.

Nh ng khi nghe tin Quy Nh n b Phúc Ánh chi m thì gia đình ng i khu t li n đ c b bia cũ, thay vào t m bia m i mang tên đàn bà. Nh v y mà kh i b qu t[102].

Nhà Tây S n đ y c không s ch nên nhà Nguyễn m c tr i. Đ nhà Tây S n kh i m c l i, Nguyễn Phúc Ánh cho đ y t n g c. Nh ng than ôi, đ n c g c c đã khô g n m c mà cũng b đ y! Qu là đ c th !

Đ tránh n n tru di, con cháu nh ng ng i có liên h ít nhi u đ n nhà Tây S n, ph n nhi u đ u ph i thay tên đ i h , đ n nấu ngoài x l n i xa.

Chính sách đ y c th t s ch g c c a Gia Long làm l y ch ng nh ng ng i mà còn đ n c v t, nh t là vùng Tây S n.

Sách v , gi y t đ u b tiêu h y. Đi n hình là nh ng t p gia ph c a h Võ Phú Phong, h Bùi Xuân Hòa, h Đ ng Đông Hòa, h Tr n Tr ng Đ nh... Cho đ n nh ng b s , nh ng t p th v n... s n xu t đ i Tây S n cũng c m không đ c l u hành, tàng tr , nh b Tr n Tri u

Sở Trù Thủ Cờ a Nhà Nguyễn Đới Với Nhà Tây Sơn

Tác Giả: Saigon Echo số u t m

Thứ Năm, 10 Tháng 12 Năm 2009 13:51

Thông Sĩ Cờ cờ ng Mờ c cờ a Lê Văn Nhân ở An Nhờ n, phờ ng chiờ u soờ n năm Quang Trung thờ tở (1791), bở Lê Triờ u Thờ c Lờ c do Võ Xuân Hoài thờ ng tu đờ i triờ u Cờ nh Thờ nh... Nhờ ng thờ p thờ Hán có Nờm có cờ a nhóm Tờ Tài Tờ ở Tuy Viờ n và Song Hoài Thi Xả ở Bờ ng Sờ n, thờ p thờ ca vắn thờ bờ ng chờ Nờm cờ a La Xuân Kiờ u ở Phù Cát v.v...

Nhờ ng môn võ thờ i Tây Sờ n thờ thờ ng dùng, mờ t số bở cờ m. Thờ i Tây Sờ n võ nghờ thờ t thờ nh. Có bở n môn thờ i thờ ng là Côn, Quyờ n, Kiờ m, Cờ. Nhờ ng khi đem áp đờ ng vào viờ c binh thờ quyờ n thay thờ bờ ng kờ.

Côn, quyờ n, kiờ m thờ i nào cũng có thờ i nào cũng có. Chờ có môn kờ và cờ e chờ Bình Đờ nh mờ i có và chờ đờ i Tây Sờ n mờ i dùng.

Kờ là cờ - lá cờ vuờng mờ i bở thờ ng chờ ng hai số i đờ t bờ ng thao càn thờ t dày thờ t chờ c, thờ phía kờ t vào cán cờ, ba phía kia đờ u mớc thờ t thay tua. Lá cờ vờ a dùng đờ chờ huy vờ a dùng đờ giờ t giờ c. Phờ i là ngờ i có số c mờ nh và có võ giờ i, mờ i số đờ ng đờ c.

Cờ là thờ ng. Trờ ng lờ n nhờ thờ ng chờ u. Khi thờ p luyờ n thờ đờ ng trên hai khờ i gờ tròn lờ n gờ p đời quờ bở i. Đời chờn phờ i đờ u khiờ n hai khờ i tròn đờ mờ t cách lạnh lờ. Còn cùi chờ, bàn tay, vai, đờ u đờ u phờ i dùng đờ đờ đánh và đờ mờ y cái thờ ng, thờ thờ ng bài luyờ n võ. Khi thờ dùng hai thờ ng, khi thờ dùng bở n, khi thờ dùng tám, khi thờ dùng mờ i ai, thờ trình đờ và số c vớc cờ a võ sĩ. Trờ ng treo ở thờ thờ c mờ t. Biờ u đờ n mờ t lờ n thờ mờ t đờ n sáu ngờ i.

Mờ i ngờ i hai thờ ng. Không phờ i ngờ i nào đờ ng chờ nờ y, mà luôn luôn đờ i chờ lờ n nhau.

Khi ra thờ n thờ dùng hai thờ ng, đờ t trên xe đờ y, và dùng dùi thờ ng thay tay. Dùi thờ ng không phờ i chờ dùng đờ đờ đánh thờ ng thúc quân mà còn dùng làm khí giờ i giờ t đờ ch.

Gia Long cờ m kờ, kiờ m, cờ.

Kờ không bở cờ m cũng không ai dùng thờ i và cũng không ai hờ c làm gì trong lúc không chiờ n tranh.

Kiờ m chờ ng nhờ ng cờ m đờ y cờ m hờ c, mà trong nhà có kiờ m cũng bở thờ i.

Cờ m kiờ m lờ thờ t nhiên cũng cờ m luôn đờo.

Cho nên nghờ kiờ m và đờo ở Bình Đờ nh bở mờ t hờ n.

Còn cờ thờ cũng thờ t truyờ n. Và môn võ biờ n thờn môn nhờ c. Võ thờ đờ đánh thờ ng chờ u và đờ đánh thờ ng treo. Nhờ c thờ đờ đánh thờ ng chiờ n và thờ ng đờ đờ ng. Nhờ ng nhờ ng bài luyờ n võ vờ n đờ c đem dùng vào viờ c đờ đánh nhờ c.

Nời tóm lờ i là thờ t cờ nhờ ng tinh ba cờ a đờ t thờ c số n xuờ t thờ i Tây Sờ n, đờ u bở Gia Long thờ đờ cách đờ thờ n đờ t. Thờ n đờ t đờ không còn gì làm cho ngờ i đờ i nhờ đờ n Tây Sờ n.

Tờn vùg đờ t phờ tich ra nhà Tây Sờ n cũng bở đờ i ra An Tây.

Đờ t thờ n gờ c, nhờ số ch thờ!

Nhờ ng chờ bên ngoài thời.

Lòng ng i Vi t Nam yêu n c, nh t là ng i Bình Đ nh, đâu có quên nhà Tây S n.

[100] Th c a Nguyễn Bá Thu n đ sách Tây S n l ng t ng ngo i truy n c a Nguyễn Tr ng Trì. Th 8 câu, đây là c p lu n. Câu th đ i ý nói: Đ n n n c, m t t m thân đ y c m t (can đ m đ y mình). Nghìn năm giao tình v i nhau, ch l y t m lòng mà lu n th phi.

[101] Ch c có l thông h i trong đá nên đèn không t t.. Kho ng 1929-1930, T n Đà tiên sinh có đ n vi ng m . Lúc y hai t ng đá v n còn. Cu c vi ng m có đăng trên báo. Nay không còn th y.

[102] Nh ng vôi đá c a ba ngôi m b qu t v n còn sót ít nhi u. Ba ngôi m không b phá v n còn, nh ng n ng m a làm h nhi u l m. M t ngôi t trong v n h T , m t ngôi n m t r c ngỗ h Phan, m t ngôi n m n i gò V n Xoài, c nh con đ ng liên h ng t Kiên M đi xu ng. Không ai dám nh n nh ng ngôi m này là c a gia đình, vì hình ph t c a nhà Nguyễn n r t tàn kh c.